

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Чашницької Тетяни Григорівни на тему «Ідентифікація особи за матеріалами відеозапису», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Системи відеоспостереження та відеозапису на сьогодні знайшли широке використання майже на всій території нашої країни. Так, на вулицях, парках, стадіонах, у приміщеннях банків, у торгових центрах, навчальних закладах можна зустріти системи відеоспостереження. Важко уявити роботу будь-якої організації чи компанії без використання відеоспостереження. Не є винятком і сфера правоохоронних структур, зокрема поліція. Відеоспостереження стало невід'ємною частиною протидії та запобігання правопорушенням. У теперішні дні це – дієвий інструмент розкриття та розслідування правопорушень.

Слід зазначити, що з впровадженням нових технічних засобів, зокрема засобів спостереження та фіксації, виникає можливість і необхідність у встановленні осіб, зафіксованих на відеозаписах, і це потребує вдосконалення методичного забезпечення. Відеозапис має значні переваги серед інших засобів доказування, що використовуються в кримінальному процесі, оскільки в ньому міститься достовірна, наглядна й переконлива фіксація відповідних подій та їх учасників, а також – зображення осіб, яких необхідно встановити.

Відповідно до статистичних даних у звіті Національної поліції за 2022 рік, зазначено, що продовжується розвиток системи відеоспостереження в Україні. В регіонах діють програми із забезпечення публічної безпеки і порядку, органи та підрозділи поліції мають доступ до більш ніж 41,7 тис. камер відеоспостереження, зокрема 4,2 тис. з них мають функцію відеоаналітики.

Останнім часом правоохоронні органи під час розслідування кримінальних правопорушень все частіше використовують матеріали відеозапису, отримані із камер відеоспостереження різних установ та

організацій, відеореєстраторів тощо з метою встановлення особи. Так, лише у столиці нашої країни нині розташовано понад 6 750 камер відеонагляду, прийнятих до експлуатації у системі «Безпечне місто». Чисельність таких відеокамер невідомо зростає. Київ увійшов в 50 міст світу, індекс відеокамер на 1000 мешканців Києва склав 2,10 . Це більше наприклад ніж в місті Рим, в якому індекс 1,96.

Теоретичне підґрунтя дисертації становлять фундаментальні роботи вчених, присвячені різним аспектам криміналістичної ідентифікації, ототожнення особи, судової портретної експертизи тощо під час розслідування кримінальних правопорушень, а саме напрацювання В. В. Арешонкова, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, К. В. Калюги, І. І. Когутича, В. А. Колесника, Н. І. Клименко, В. О. Коновалової, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лукьянчикова, Ю. Ю. Орлова, І. В. Пиріга, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька та ін. Однак комплексний огляд ідентифікації особи за матеріалами відеозапису, а також методика проведення судової експертизи цього виду, його використання під час розслідування кримінальних правопорушень не були предметом окремого дослідження в науковій літературі. Тому нагальною є необхідність вирішення низки проблемних питань, пов'язаних з удосконаленням нормативно-правової регламентації порядку виявлення, фіксації, збирання та використання матеріалів відеозапису з метою ідентифікації особи під час кримінального провадження, розроблення організаційно-правових засад його функціонування та автоматизації відповідно до сучасних умов, надання криміналістичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання результатів ідентифікації особи за матеріалами відеозапису під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Окреслені й інші обставини засвідчують актуальність обраної теми.

Враховуючи викладене, можливо дійти висновку, що дисертаційне дослідження Чашницької Тетяни Григорівни є актуальним та присвячене вирішенню наукового завдання щодо розроблення теоретико-правових засад ідентифікації особи за матеріалами відеозапису, формуванні науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності ідентифікації особи під час розслідування кримінальних правопорушень.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій свідчить про логічну структуру роботи, що дало можливість дисертантці всебічно й повно дослідити обрану тему у межах визначеного обсягу дисертаційного дослідження. При написанні роботи авторка проаналізував достатню кількість джерел (157 найменувань), ґрунтовно та критично вивчила роботи науковців за напрямом, що дало їй змогу вирішити важливу наукову задачу, дати відповіді на актуальні й суттєві для науки, правоохоронної та судової практики питання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого вдосконалення теоретичних засад і прикладних аспектів ідентифікації особи за матеріалами відеозапису.

Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними, які становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Експертної служби МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора за 2017–2023 роки; дані, отримані внаслідок вивчення 170 вироків судів з кримінальних проваджень, 76 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювалося протягом 2019–2023 років з використанням матеріалів з камер відеоспостереження та проведення судової портретної експертизи (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Одеська області, м. Київ); результати анкетувань 220 слідчих та дізнавачів Національної поліції України й 49 експертів Експертної служби МВС України (Житомирська, Львівська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська області та м. Київ). Також використано власний досвід автора, набутий під час роботи в експертних підрозділах протягом 1997–2021 років.

Результати наукового дослідження апробовано на міжнародних та міжвідомчих науково-практичних конференціях та опубліковано у чотирнадцяти наукових публікаціях, зокрема, чотири наукові статті – у фахових виданнях України в галузі юридичних наук, 1 стаття у виданні Web of Science та дев'ять тез виступів на наукових конференціях. Отже, дисертаційне дослідження Чашницької Т.Г. виконане на високому науковому рівні, а публікації здобувачки відображають всі його розділи.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачкою досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. У дисертації Чашницької Т.Г., з огляду на наявні основні положення теорії криміналістики й узагальнення судової практики, на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо ідентифікації особи за матеріалами відеозапису.

Робота має наукову новизну, яка полягає в тому, що вперше:

- сформульовано визначення поняття ідентифікації особи за матеріалами відеозапису як процесу ототожнення особи з використанням комплексу ознак зовнішності як статичних, так і динамічних, що сприятиме запобіганню кримінальним правопорушенням, їх розслідуванню на підставі відомостей про осіб, які можуть бути встановлені шляхом проведення судової експертизи за матеріалами відеозаписів, отриманих з камер спостереження і використані як доказ факту чи обставин, що встановлюють під час кримінального провадження;

- запропоновано використовувати можливості ідентифікації особи за її ходом під час проведення судової експертизи;

- запропоновано наукові підходи щодо ідентифікації особи за матеріалами відеозапису, отриманих з відеокамер дронів в особливих умовах;

- сформульовано загальні положення методики ідентифікації особи за матеріалами відеозапису під час проведення судової експертизи, систематизовано стадії її проведення.

Окрім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації, які удосконалені та набули подальшого розвитку, але загалом, в сукупності, забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз анотації та тексту дисертації, змісту публікацій Чашницької Т.Г. дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність результатів, отриманих у ході науково дослідження.

Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням роботи, викладені у загальних висновках та висвітлені в опублікованих працях. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Зроблені Чашницької Т.Г. висновки, за окремими розділами та в цілому за змістом дисертації, мають вагому аргументацію, є належним чином обґрунтованими, викладені авторкою чітко і коректно.

Підтвердженням достовірності наукових положень і висновків, викладених в дисертації є належна методологія дослідження. Виконана робота ґрунтується на загальнонаукових та спеціальних методах, які дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта й предмета дослідження, зокрема: методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) – для детального з'ясування змісту досліджуваних питань (у всіх розділах дисертації); спеціально-правові методи, передусім порівняльно-правовий – під час аналізу наукових категорій, визначень і підходів (у всіх розділах дисертації); історико-правовий – у межах тлумачення крізь призму наукових поглядів і положень законодавства основних термінів, що використані в дисертації, серед яких «ототожнення особи», «ознаки зовнішності», «матеріали відеозапису», «джерела доказової інформації» (підрозділи 1.1, 1.2), висвітлення розвитку наукових поглядів на деякі

проблемні питання; системно-структурний – для формування алгоритму дій слідчого, спеціаліста-криміналіста та судового експерта під час виявлення, збирання, фіксації та використання джерел доказової інформації та відібрання зразків для порівняльного дослідження під час розслідування кримінальних правопорушень (підрозділи 1.3, 2.1); метод системного аналізу – під час визначення напрямів удосконалення процесу автоматизації портретної експертизи (підрозділи 2.2, 2.3); статистичний – задля підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); соціологічний – з метою підтвердження наукових висновків даними анкетування слідчих, спеціалістів-криміналістів та експертів (у всіх розділах дисертації). Методи дослідження були використані комплексно, що забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості положень, які розроблені в дисертації.

Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними.

Отже, результати дисертаційного дослідження Чашницької Т.Г., які виносяться на захист є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Наукові результати і положення, що виносяться на захист, одержані завдяки широкому використанню різноманітних методів наукового дослідження, аналізу масиву нормативно-правових актів, які регламентують слідчу та судову діяльність, наукових праць в галузі криміналістики.

Постановка завдань, визначення об'єкту та предмету наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають вимогам до наукових робіт даного різновиду. Завдання наукової праці здобувачкою загалом виконані, загальна мета досягнута.

Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертантка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці досліджень, у якому на підставі опрацювання положень кримінального процесу, аналізу нормативно-правової бази та правозастосовної практики комплексно висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо ідентифікації особи за матеріалами відеозапису та їх використання в розслідуванні кримінальних правопорушень, сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що дають змогу виконати комплекс завдань теоретико-прикладного характеру.

Сформульовані висновки й пропозиції впроваджено та використовуються у: правозастосовній діяльності та освітньому процесі.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Чашницької Т.Г. викладена українською мовою та має чітку структуру, яка відповідає вимогам МОН України та порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, кожен з яких поділяється на відповідні підрозділи залежно від поставлених завдань, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки, з них основного тексту – 188 сторінок.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати рецензованого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. Анотація дисертації, ідентична її основному змісту, адекватно відображає основні положення дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, охарактеризовано ступінь її наукової розробки, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дисертаційного

дослідження, емпіричну базу, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів та зазначено інформацію про апробацію дисертації.

У розділі 1 «Теоретико-правові засади ідентифікації особи за матеріалами відеозапису», проаналізовано основні етапи становлення криміналістичної ідентифікації особи за ознаками зовнішності, генеза використання результатів ідентифікації у кримінальному провадженні. У дисертації авторкою встановлено, що одна з перших портретних експертиз в нашій державі була проведена в 1909 році. Методологічні засади портретних досліджень були закладені в 30-50 роках ХХ століття. У 1939 році було здійснено класифікацію ознак зовнішності особи. В 1956 році були визначені правила проведення портретної експертизи, розроблено правила опису зовнішності людини та методи порівняльного дослідження, які слід застосовувати на практиці під час експертиз. Проаналізовано, що судова портретна експертиза у різні періоди розвитку мала такі назви: порівняльне дослідження зовнішності за фотокартками, судово-портретна експертиза (1959); судова експертиза із встановлення особистості за рисами зовнішності (1960); ідентифікація особистості за фотокартками у процесі виробництва криміналістичної експертизи (1963); судово-фотографічні дослідження чи дослідження фотознімків з метою ідентифікації особистості за рисами зовнішності (1966); експертне ототожнення особистості за фотозображеннями (1968–1969); портретна ідентифікація особистості за фотозображеннями (1969); портретна криміналістична експертиза за фотокартками (1971); ототожнення особистості за фотознімками експертним шляхом (1976); портретна експертиза (1976–1978); судово-портретна експертиза (1977); експертне ототожнення людини за фотознімками (фотопортретна ідентифікаційна експертиза) (1984); криміналістична портретна експертиза (1979, 1986); криміналістична фотопортретна експертиза; ідентифікація особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями (стор. 50-51).

В подальшому, у підрозділі 2.1 «Матеріали відеозапису як джерело доказової інформації у кримінальному провадженні», авторка зазначає, що що

матеріали відеозапису виступають у кримінальному провадженні джерелами доказової інформації. Враховуючи стрімкий розвиток комп'ютерних технологій та техніки відеозапису, неважко припустити, що з цими джерелами доказової інформації, причому, у вигляді електронних (цифрових) доказів, все частіше доведеться мати справу слідчим, прокурорам, суддям, судовим експертам. Тому ці нові види джерел доказової інформації можуть бути об'єктами судової експертизи. (стор. 40).

На завершення першого розділу авторка приділила увагу аналізу матеріалів відеозапису як об'єктів судової експертизи. У цьому підрозділі Чашницька Т.Г., звернула увагу на те, що об'єкти судової експертизи взагалі, а також портретні експертизи та експертизи матеріалів відеозапису зокрема представлені матеріальними та матеріалізованими носіями інформації, а також зразками для порівняльного експертного дослідження (стор. 52).

У розділі 2 «Організаційно-правові засади використання матеріалів відеозапису» спочатку окреслено, що збирання речових доказів – матеріалів відеозапису при розслідуванні злочинів має свої організаційні та тактичні особливості. Воно може здійснюватися в рамках таких слідчих дій: огляду місця події, обшуку та виїмки. Ефективність їх проведення прямо залежить від участі спеціаліста, який має певну кваліфікацію. Крім того, збирання засобів та матеріалів відеозапису може бути здійснено за допомогою таких процесуальних дій, як витребування та подання доказів. Використання як доказів об'єктів відеозапису, отриманих при проведенні оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину та суб'єктів їх вчинення, можливе лише після їх перевірки згідно з чинним законодавством (стор. 64).

В подальшому, у підрозділі 2.2. «Матеріали відеозапису як джерело криміналістично значущої інформації про особу», авторка звертає увагу на те, що важливим питанням безпекового простору є формування розгалуженої системи відеонагляду. Завдяки системам відеонагляду вдається розкривати понад третину злочинів. І практично під час кожного розслідування правопорушення використовуються відео з камер спостереження. Особливо

цінними для поліції є камери із системою відеоаналітики. За допомогою їх можна знайти, наприклад, розшукуваний автомобіль чи людину. А якщо існуватиме розгалужена мережа відеоспостереження, це позитивно сприятиме в оперативній роботі поліції, зокрема в розкритті злочинів і під час профілактики (стор. 74).

У подальшому, в підрозділі 2.3. «Напрями запровадження досвіду інших країн у сфері ідентифікації особи за матеріалами відеозаписів» авторкою аналізується законодавство інших країн та розкриваються можливості відеоаналітики в зарубіжних країнах де вона розвивається за двома основними технологіями - це трекінг і ідентифікація. На базі правил, закладених в алгоритм відеоаналізу, будується весь функціонал системи, який вкрай необхідний для побудови сучасних систем відеоспостереження (стор. 84).

У розділі 3 «Особливості проведення ідентифікації особи за матеріалами відеозапису» авторкою проаналізовано та систематизовано проблематику, яка пов'язана із методикою ідентифікації особи за матеріалами відеозапису під час проведення судових експертиз. У роботі авторка звертає увагу на те, що методика ідентифікації особи за матеріалами відеозапису складається з наступних стадій: попереднє дослідження; роздільне дослідження; порівняльне дослідження; експертний експеримент (при необхідності); оцінка результатів дослідження і детально їх розкриває (стор. 117).

В подальшому авторкою розглядаються перспективи застосування програмно-технічних комплексів та автоматизованих робочих місць для ідентифікації особи за матеріалами відеозапису в органах виконавчої влади (на прикладах ДНДЕКЦ МВС України та ДМС України). Крім цього, приділено увагу щодо організаційно-правових аспектів використання матеріалів відеозапису, отриманих з відеокамер різних відомств та установ в особливих умовах.

Наприкінці кожного розділу та всієї дисертації Чашницької Т.Г. наводяться висновки, в яких конкретно характеризується зміст досліджених питань.

Необхідно зазначити, що кожний розділ дисертаційного дослідження має свою наукову значимість, слугує науковим підґрунтям для наступного розділу та у результаті об'єднання усіх розділів утворюється цілісне дослідження, що є основою для вирішення практичного завдання – розкриття суті проблеми ідентифікації особи за матеріалами відеозапису.

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що дисертація Чашницької Тетяни Григорівни відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Чашницької Тетяни Григорівни на тему «Ідентифікація особи за матеріалами відеозапису» можливо використовувати у освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом, а також практичній діяльності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувачки. У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, вважаємо за доцільне висловити кілька міркувань та побажань:

1. У підрозділі 3.2 «Перспективи застосування програмно-технічних комплексів та автоматизованих робочих місць для ідентифікації особи за матеріалами відеозапису в органах виконавчої влади (на прикладах ДНДЕКЦ МВС України та ДМС України)» здобувачка зазначає про цінність та необхідність розширення програмно-апаратних комплексів розпізнавання обличчя. Цілком справедливо зазначає, що з метою здійснення ідентифікації особи може використовуватися програмно-апаратний комплекс розпізнавання обличчя, який ідентифікує особу шляхом співставлення отриманого відцифрованого зображення особи з відцифрованим образом обличчя особи,

що зберігається Реєстрі (стор. 156). Крім цього, вона зазначає, що за прогнозом аналітиків міжнародних компаній до 2025-го року у містах буде встановлено понад 350 мільйонів IP-відеокамер із чіпами Штучного Інтелекту (стор. 86). Дійсно за вказаними технологіями майбутнє, але під час прилюдного захисту бажано почути від авторки щодо Реєстру, про який вона вказує у роботі та нормативно-правового забезпечення використання таких технологій в процесі доказування у кримінальному провадженні.

2. Із початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, досить багато камер відеоспостереження зафіксувало злочини представників російської армії. Майже весь світ всіма можливими засобами та методами надає допомогу Україні в ідентифікації та притягненню до відповідальності військових злочинців. Для цього запроваджуються нові методи та технології. Одним із таких методів є розвідка за відкритими джерелами (OSINT), який відіграє важливу роль у цьому процесі, надаючи цінну інформацію та докази, які допомагають встановити осіб, винних у воєнних злочинах. Нажаль у роботі Чашницької Т.Г. використання можливостей розвідка за відкритими джерелами (OSINT) не знайшли свого відображення. Саме тому, під час прилюдного захисту цікаво почути думку авторки щодо даного питання.

Перелічені зауваження і побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації. Представлена дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Сформульовані у ній рекомендації та висновки становлять наукову й практичну цінність.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Чашницької Тетяни Григорівни на тему «Ідентифікація особи за матеріалами відеозапису» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Чашницької Тетяни Григорівни на тему «Ідентифікація особи за матеріалами відеозапису», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, містить нові науково-обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці та вирішенні проблем ідентифікації особи за матеріалами відеозапису. Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – **Чашницька Тетяна Григорівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

Т.в.о. завідувача

кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

01.12.2023



Андрій АНТОЩУК

